

Feminismus - nemocná ideologie, která nepočítá s dětmi [1992]

Rozhovor s filosofem Ladislavem Hejdánkem a kritickou feministkou Pavlou Slabou. Za VOKNO feminizoval Mirek Vodrážka.

Jestliže si Vokno již od 18. čísla předsevzalo mapovat různé formy umění krajnosti, zdá se mi, že není u nás jiný filosof, který by se tak často a tak setrvale nevystavoval polohám extrémním jako Ladislav Hejdánek. Tuším, že po těchto slovech si mnohý čtenář představí filosofa Ladislava Klímu, jak do svých úst rve živou myš, a bude tudíž očekávat popis nějakého podobného myšního „symposia“. Čestně však musím přiznat, i přes Hejdánkovu kritickou, západní distanci k ahimse, že z jeho úst vyšlo skutečně mnohé, ale nikdy ani zbytek myšního ocasu.

V literárním sborníku Podoby vydaném v roce 1967 se v autorské poznámce o něm píše: „Studoval filosofii a sociologii na fakultě UK (doktorát 1952). Zaměstnán zprvu jako kopáč a betonář...“ Přeskočíme-li jeho slibně se vyvíjející „střední polohu“ v šedesátých letech, kdy byl v r. 1968 roce přijat do Filosofického ústavu ČSAV, už počátkem 70. let je z něho vyhozen a skoro půl roku je ve vazbě v Ruzyni. V této böethiovské poloze se mu přesto filosofie nestává pouhou „utěšitelkou“, ale nabývá spíš sokratického rysu, kdy „vítězí nad hloupostí“. Připomeňme si, že v této době se většina filosofů zvěcnila v šedi středního proudu husákovské normalizace, menší část emigrovala a jiní učinili z filosofie věc privátní a soukromou. Koncem 70. let se dvakrát stává mluvčím Charty 77 a od dubna 1980 organizuje pravidelně semináře, které navštěvují nejen významní zahraniční hosté, ale i StB a zelení příslušníci VB. Ti však přicházeli s úmyslem buď seminář rozehnat, nebo aspoň návštěvníky zperlustrovat. Když jednou L. Hejdánek odmítl následovat toto komando a rozhodl se pro gándhiovskou krajnost „nespolupráce“, vytáhli ho strážci středního proudu normalizace za nohy z bytu a dovláčeli ho po schodech až k autu. Komu se však přece jen podařilo překročit práh občas střeženého bytu, byl vzápětí vystaven jiné krajnosti, o níž se zmiňuje např. Dr. J. Moural. Vstup byl „zprvu šokující“ pro „nepochopitelné překrucování základních fenomenologických pojmů a postupů“, proto „nespokojen odchází“. Na těchto seminářích byl však posluchač vystaven ještě jinému nebezpečí. Kdykoliv se nechal unést výkladem přednášejícího a trochu se neočekávaně pohnul, mnohé pojmy a základní myšlenky se mu natrvalo spojily s palčivou bolestí, jejíž příčinou byly ostré drápy filosofova zdivočelého kocoura. Dr. J. Moural se sice v souvislosti s nuceným odchodem o filosofickém sado-masu nezmiňuje, ale je jisté, že filosofické prostředí L. Hejdánka bylo skutečným ateliérem, kde se v praxi vyučovalo „umění krajnosti“. Jako jeden z mála signatářů Ch 77 se nebál obrátit svůj osten kritiky i do vlastních disidentských řad. I po listopadu 89, kdy mnozí intelektuálně zaměřeni disidenti si začli osvojovat „sametové“ vidění reality, ponechal si krajnost vědomí a distance intelektuála, „který musí vědět, že princip politický není principem nejvyšším“. Tolik o panu Hejdánkovi úvodem. Teď snad chápete, že jsem si jako feministka pro následující diskusi nemohl najít vhodnějšího myslitele krajnosti. (M. V.)

Vokno: Myslíte si, že jádro problému ženské identity tvoří potlačování ženského principu?

L. Hejdánek: Jestli jde o princip jakési ženské pasivity, emocionality na rozdíl od vlastní mužů, tak já si myslím, že tohle není pravda. Tohle je předsudek, mýtus, někdy i ideologie. Dnes je situace taková, že Evropa a jí poznamenaná část ostatního světa, včetně Ameriky, Austrálie, se stále víc emancipuje od klasické izraelské ideologie, která vtiskovala celým pokolením do vědomí, že to byla žena, která podlela svodům hada a za to byla potrestána, že bude pod vládou muže. Já mám dojem, že dneska už to vůbec tak není a že záleží na těch dvou, kdo si tu vládu nějakým způsobem vydobude, nebo spíš zaslouží. A pokud jde o tu ideologii ženského hnutí, mně se zdá, že je to něco podobného jako nacionalismus, rasismus. Protože to není založeno ve věci, nýbrž je to založeno na jakýchsi reálných poměrech, které jsou však ideologizovány a zneužity k masovému hnutí. To přináší jednoznačně nespravedlnost a to větší, než byla ta původní. Mně se zdá, že to ženské hnutí by mohlo mít pozitivní funkci tam, kde ženy jsou skutečně utlačeny, ale my víme, že naopak se rozmáhá tam, kde utlačeny nejsou. A naopak se chová takovým způsobem, že chtějí strhnout vládu na sebe. Všechny tyhle ideologie mají těžké vady a jsou jakýmsi znamením 19. a 20. století a trochu přejíždí i do století 21., ale míjejí se se skutečností. Spíš je to znamení nemoci než nějaké uzdravování.

VOKNO: Vy říkáte, že dneska dochází k emancipaci, ale já jsem byl otřesený, když jsem četl např. loňský dokument Charty 77 o sterilizaci romských žen. Myslím si, že tyto praktiky nepoukazují na absenci právní kultury nebo nejsou jen politickou nebo rasovou záležitostí, ale jsou i příznakem, že společnost je sexistická.

L. Hejdánek: To nemá se sexem nic společného, to je rasistická záležitost.

Vokno: Proč si ale vybrali z této skupiny pouze a jenom ženy?

L. Hejdánek: A tohle chcete generalizovat? Tohle se děje běžně? Proč hoši, kteří nepocházejí z nejlepších rodin, přepadávají staré lidi v metru? Oni si vybírají slabší a je jim jedno, jestli je to babička nebo dědeček. A vy z toho chcete dělat sexismus? To je ideologický výklad. To naprosto neodpovídá skutečnosti. Fakticky nic takového tady neexistuje.

Vokno: Vy se tedy nedomníváte, že společnost je nesena určitým „mužským principem“ nebo tendencí?

L. Hejdánek: Naopak. Já bych řekl, že celých 40 let se český národ choval spíš žensky, neboť si všechno nechal líbit, neprotestoval a snažil se s tou chátrou nahoře vyjít. To je naprosto ženský princip. Já mám dojem, že my tady potřebujeme konečně nějakého muže.

Vokno: Co by to mělo konkrétně znamenat?

L. Hejdánek: V češtině máme krásná odvozená slova. O některých ženách se např. říká: to jsou „mužatky“, o některých mužích se říká, že jsou „zženštilci“. To nám přináší jazyk. Trochu to ovlivňuje vědomí, ale já si myslím, že patřila vždycky k mužnosti – a to i žen – například určitá statečnost, schopnost resistovat, držet si své, a jako ženský princip se spíš uvádělo: poddat se, přizpůsobit se atd. Pokud bychom byli ochotni to takhle vzít, tj. ať už tak, že to je přirozená vlastnost, nebo je to role, do které byly zatlačeny, tak v obou případech tento národ se choval velice žensky. Takže se mi vůbec nezdá, že by byla u nás potřeba nějakého ženského

hnutí – leda, kdyby to bylo ženské hnutí, kde by se ty ženy chovaly mužně. To bych uvítal. Pak ale nevím, proč tomu říkat ženské hnutí. Snad by to bylo hnutí statečných a odolných, hnutí lidí, kteří si stojí na svém. Já nevím, proč to míchat s tím sexem.

P. Slabá: A vy se v zásadě domníváte, že teď žádná nespravedlnost není?

L. Hejdánek: Je, ale oboustranná. Tady jsou utlačení muži, stejně jako ženy, které jsou nesnesitelné právě proto, že se taky chovají diktátorsky.

P. Slabá: Samozřejmě, že není možno nahradit jeden typ nespravedlnosti druhým, ale existují statistiky, z kterých možno vyjít, ať už v otázce stejného zaplacení za stejnou práci, nebo v zastoupení...

L. Hejdánek: Něco na tom je, ale my jsme nenormální společnost. Tady se především nezaplatí, když někdo dobře pracuje, a naopak se platí někomu, kdo pracuje nedobře. Já si myslím, až se jednou začne dávat odměna za to, co lidi skutečně dělají, tak pak je po rozdílech. Je tady ovšem jedna věc. Mnoho mužů má přirozený strach před inteligentníma ženama. To je pravda a chytrá děvčata se hůř vdávají. Zejména se musí velmi brzo naučit tu chytrost skrývat, ale zase si nemyslím, že by to byla hlavně otázka sexu. To je otázka společenské atmosféry. Tady se každý musel naučit skrývat svoji chytrost, a když to neudělal, tak na to doplatit, ať to byl muž, nebo žena. My jsme dlouho žili ve společnosti, kde druhořadý, méněcenný, někdy dokonce oligofrenní lidé rozhodovali o věcech a strašně se báli a podezírali každého, kdo vypadal, že má IQ trochu větší než oni.

Vokno: Mně se zdá, že to dost bagatelizujete, když například říkáte, že se tady stejně potlačovala jak práva mužů, tak i žen. Já si vzpomínám, když vznikla Charta 77, jak si mi jedna přední disidentka tehdy posteskla: „Budeme si muset i my disidentské ženy taky založit nějakou tu ženskou Chartu“. Samozřejmě, že tahle ženská Charta nikdy nevznikla, všechno bylo zastřeno jakousi obecnou rovinou lidských práv. Ale postavení ženy v Chartě 77 bylo tehdy právě těžší v tom smyslu, v jakém sám hovoříte v panelové diskusi v roce 1986, kde upozorňujete na to, že respektování lidských práv nezačíná až na veřejnosti, ale už doma. Nejdřív je žena potlačována doma.

L. Hejdánek: Já tomu dost dobře nerozumím. Něco na tom je. Třeba ze své zkušenosti vím, že když jsem byl vyhozenej a ztratil jsem možnost žít slušně rodinu, živitele rodiny převzala moje žena, ovšem do té doby, než vyrazili i ji. Když to budete chtít vyložit sexisticky, tak řeknete: No jo, nejdřív musela držet hubu, byla doma a starala se o děti. A potom holt, když ho vyhodili, tak zas musela jít do práce a vždycky se musí přizpůsobit podle muže. „Teď opět on může něco dělat, tak ona zas nemůže dělat nic, neboť se stará o věci, na který on nemá čas.“ I takhle je to možno vysvětlit, ale jak to, že to bylo najednou možno takhle prohodit?

Vokno: Jak to najednou? Vždyť tohle je tisíciletý úděl ženy! Vy sám tento případ vykládáte tak, že ona *musí*.

L. Hejdánek: Já říkám, že se to tak *dá* vykládat. Muž taky živil rodinu, že *muse!* Očekávalo se, že ji bude živit. Ženy nešly do zaměstnání. V jiných vrstvách, tam šly do práce, aby si přivydělaly, protože rodina měla málo peněz, ale v těch

buržoazních rodinách, tam samozřejmě žena zůstávala doma. Nudila se, opatřovala si milence atd. Mně ta analýza, která je tu prováděna, vůbec nepřipadá přiměřená skutečnosti. To je prostě ideologie, kterou vyrábí ženské hnutí, stejně jako Marxova teorie tříd vyráběla třídy.

P. Slabá: Ale já si myslím, že to není tak úplně pravda, že se to týká jenom těch buržoazních rodin. V 50. letech v Americe, na základě sociologických průzkumů ženských časopisů, mnoho žen, třebaže dosáhly universitního vzdělání, žilo ve šťastném manželství, měly, na co si vzpomněly, po pár letech se dostavil – statisticky spočítáno – pocit, kdy si řekly: „Proboha a to je všechno?“

L. Hejdánek: Já americkou skutečnost neznám. To může být i ideologicky poznamenáno. Musel bych si to ověřit. Nemůžu přistoupit na něco, co si nemůžu zkontrolovat. Ale nevím, zdali vykořeněnost, nuda, neuspokojenost atd. je u žen větší než u mužů. Já si myslím, že to záleží na něčem úplně jiném, než jestli je někdo muž, či žena. Ten muž většinou nemá čas na to, aby se nudil, poněvadž pár hodin musí pracovat v těch společnostech, kde ženy nepracují. Ale řekl bych, že americká společnost mně připadá strašlivě vykořeněná; včetně mužů. Když čteme literaturu – jestli to ovšem odpovídá skutečnosti – tak například já nevím, kdy universitní profesor bádá. Dopoledne koketuje se studentkama na universitě, pak má někde nějaké milenky, večer chodí na párty pije tvrdý alkohol. Takhle to vypadá v literatuře... (smích)

Vokno: Já bych tomu spíš rozuměl z pozice mladší generace, pro kterou kult práce, to bylo něco opovrženého. Nevím, zdali Váš názor není poznamenán protestantskými hodnotami, kde se vysoce cení práce. Někteří filosofové však tvrdí, že spíš *neděle a nicnedělání* umožňuje, aby se člověk vymanil z každodennosti a vztáhnul se k hlubším věcem. Samozřejmě, že jste to asi myslel v jiném smyslu, ale myslím si, že naše kultura a civilizace je poznamenána kultem práce a tím, co by se dalo nazvat „mužským principem“, což znamená dobývat zem, exploatovat ji...

L. Hejdánek: Vždyť to je ideologie! Muži odcházeli do zaměstnání, do fabrik a byla to žena, která exploatovala zemi, která obdělávala brambory, mrkev. A muž pracoval se železem.

Vokno: Právě tenhle příklad ukazuje dva odlišné přístupy. S půdou musíte „žensky“ spolupracovat, ale abyste vyrobil železo, musíte přírodu „mužsky“ exploatovat.

L. Hejdánek: Jaká spolupráce? Pěstuji brambory a potom je sežeru. S kým to ty brambory spolupracují? To je kořistění. Jen si to řekněme jasně. Kořistění jako každý jiný.

Vokno: Vy si tedy myslíte, že obdělávání půdy je stejný kořistěný jako...

L. Hejdánek: Ne stejný, ale je to kořistění. Samozřejmě, že vztah k půdě, pokud je trvalým vztahem, tak vyžaduje určitý respekt. Když horník rube někde rudu, tak je mu šuma-fuma, co je kolem. Jemu jde o to, aby udělal tolik a tolik vozíků a dostal za to prachy. Takže to vypadá jako jiný kořistění. Ale kdyby ten horník dostal ten svůj důl, tak by si taky dával pozor. Jenomže to není jeho, takže je mu to šumafuk. A jestli to dělá muž nebo žena, s tím to nemá vůbec nic společného.

Vokno: Když jsem položil otázku po ženském principu, měl jsem na mysli taoistické pojetí, kde oba principy nebo tendence jsou obsaženy jak v ženě, tak i v muži. To znamená, že proti sobě nestavím ženu a muže.

L. Hejdánek: Výborně. To velice rád vítám. Rozdíly tady jsou, jako jsou rozdíly mezi národama, jazykama, rasama, a přesto tady chceme žít spolu. Mezi mužem a ženou rozdíly jsou, ale nebudeme z toho dělat dvě půlky lidstva.

Vokno: Považujete to taky za ideologii, když někteří myslitelé tvrdí, že tato civilizace je určena „mužskými“ prvky, jako je síla, dobytčinnost? Připomeňme si např. F. Bacona, jak hovoří o přírodě. „Přírodu si spoutejme tak, aby nám sloužila a byla naším otrokem.“

L. Hejdánek: Ano, to je ideologizace. Stejně tak můžeme říkat, že ta dobytčinnost je germánská, kdežto Slovani jsou holubičí duše. A my víme, že to není pravda. To je chybná nomenklatura a chybná pojmová práce.

Vokno: Nelze ale nevidět, že jsou tady určité tendence...

L. Hejdánek: Ale teď jde o to, jak to nazvem. Kteroukoliv dobu zvolíte, vždycky v ní najdete, že ženy byly strašlivě důležité. A jak se říká v jedné bajce, kterou si židé upravili: „Nakonec i ti největší vladaři jsou otroky svých žen.“

Vokno: Je však otázka, jestli nebyli spíše otroky svého předmětného vidění ženy. A navíc mnozí myslitelé např. upozorňují, že antika zná humanitu pouze mužskou – život v ní je vždy prožitkem muže.

P. Slabá: Mně to ale přijde hrozně smutný, když teď tvrdíte, že žádná nespravedlnost neexistuje na základě toho, jestli je člověk muž, nebo žena. Vždyť ty mýty a báje namířené proti ženám stále přetrvávají.

L. Hejdánek: Já jsem proti mýtům a proti religiozitě. Já jsem proto to odstranit, ale přeci to nebudeme oživovat nějakými antimýty. Ale proč mají být např. ženy rovné mužům? Proč si to neudělají po svém? Já si myslím, že například jsou vadné, protože nemají svoji identitu. Ony ji hledají tak, že napodobují muže.

Vokno: Mě zajímá jiná věc v této souvislosti. Totiž jestli žena může získat svoji identitu tak, že bude sama o sobě uvažovat jako o člověku. Z této diskuse vyplývá, že odmítáte něco takového jako „mužský“ nebo „ženský“ princip. To je podle Vás ideologie. Ve filosofii nacházíme jedno zásadní téma: „Co je člověk?“ Ale „co je žena?“, to filosofická otázka není. Proč si tuto otázku filosofové nekladou?

L. Hejdánek: Ale tam není ani otázka „co je to muž?“

Vokno: Zajisté, ale může žena svou identitu získat skrze takřikající průzor a model „člověka“, který je vlastní spíš muži?

L. Hejdánek: V téhle společnosti si každý, tj. muž i žena, může svoji identitu vydobýt. A taky to každý dělá. Nejdřív se napodobují rodiče, potom se napodobují nějaký vzory zvenku, pak se postaví na zadní proti rodičům a proti jiným a po pubertě je každý svůj. Vždycky tady budou lidé, jak muži, tak i ženy, kteří to

neumějí. Já znám celou řadu mužů, kteří nikdy nenabývali vlastní identitu, to nejsou jenom ženy. Naopak mám dojem, že ženy bývají vyhraněnější než muži.

Vokno: Proč ale teprve v poslední době se pro současnější filozofy stává explicitnějším tématem žena či „ženství“? To přece obnáší proměnu ve vědomí. Proč filozofové minulosti nereflektovali tento problém?

L. Hejdánek: Vždyť to není pravda! Například Schopenhauer je plný úvah o ženách. Nietzsche taky, ale byl bohužel obklopen ženami, které nebyly na úrovni. Hejčkaly ho a on byl potom zhejčkanej. Kant se neoženil, tak naštěstí nefilosofoval o ženách, poněvadž by to bylo bezcenné.

Vokno: Vy tedy nevidíte zásadní důvod a změny, proč tento problém explicitněji tematizovat?

L. Hejdánek: Změny tu jsou, ale změny jsou i v mnoha jiných věcech. Například se tolik neuvažovalo o čase jako teď. Možná, že to souvisí. Možná byste mohl říct, že to byl mužský princip mluvit o abstraktních věcech mimo čas a prostor a že právě ženy byly tak přízemní, že u nich čas hrál vždy důležitou roli. Ale já si myslím, že to s tím vůbec nesouvisí. To je prostě určitá kulturní vlna, která teď přináší jiné věci než předtím. O sexu se například dřív taky nehovořilo tak jako dnes. A můžeme to tedy převést na co? Je to vliv žen? Nebo vliv mužů? Já si myslím, že obě strany jsou za to stejně odpovědné. Dřív se to prostě vytěšňovalo do podvědomí, prostě nebylo slušné o tom ve společnosti mluvit. A teď toho máme plnou televizi a plné stránky novin.

Vokno: Ale zase, když se podíváme na reklamy nebo klipy a vidíme, jakou roli tam hraje žena, tak se může říct, že většinou ztělesňuje spíš mužský projekt a je spíš objektem muže...

L. Hejdánek: A muž je stejně objektem ženy!

Vokno: To si nejsem jistý. Ta její identita je v určitém smyslu nevlastní, protože ona především sleduje jakési mužské cíle...

L. Hejdánek: Vždyť to není pravda! Proč by sledovala mužské cíle? Když vychovává děti, to jsou mužské cíle?

Vokno: Většina reklamních společností, když chce prodat nějaký výrobek, tak ho nabízí v souvislosti např. s ženským tělem...

L. Hejdánek: Už jsem viděl celou řadu reklam, kde jsou nahatí muži...

Vokno: ...takže ona se poměruje s něčím, co by měla sama zpochybnit.

L. Hejdánek: Ale vždyť ona to nezpochybňuje! Já jsem slyšel interview s těma děvčatama, co umělecky předvádějí u nás své tělo. Ony to dělají s radostí, protože se tím uskutečňují.

Vokno: Ano, ona se může identifikovat s touhle rolí, ale já to můžu reflektovat jako její nevlastní identitu, na rozdíl od Vás, pro kterého to není nevlastní identita jakožto ženy, nýbrž nevlastní identita člověka vůbec.

L. Hejdánek: Mně se to zdá lidsky nedůstojné, jestli to dělá muž nebo žena, to mně je přibližně jedno. Já mám dojem, že tohle je nemocná ideologie, která zdůrazňuje strašně sex, a de facto jde o ohrožení úplně jiných skutečných hodnot. Poněvadž být muž, nebo žena, to přece není hodnota, to je přirozený stav. Člověk se k tomu nerozhoduje a nevím, proč by si to měl nějak extra pěstovat. Mně nepřipadá, že by nějaký úkol žen byl v něčem jiný než úkol mužů. Kromě těch biologických samozřejmě. Těžko muž bude předstírat těhotenství, aby došlo k emancipaci. A s tím souvisí i jiné věci. Tak například, že ženy budou pravděpodobně vždycky handicapovaný ve vědeckých oborech, ve sportu i v umění, ve chvíli, kdy budou těhotný. Když se žena bude starat o děti a bude kojit, tak nebude moct chodit na 12 hodin do laboratoře a dělat tam infekční pokusy s myšma. Ale když chce dělat vědu, může se rozhodnout, že nebude mít děti, a má to zjednodušený. Ale nemůže dělat oboje, to je jasný.

P. Slabá: Vy říkáte, že by se neměly zdůrazňovat různý pohledy, ale muži sami přiznávají, že vždycky nejdříve vnímají, že to je žena a teprve pak, že to je i člověk.

L. Hejdánek: A jak je to s Váma? Vnímáte nejdřív, že je to člověk a pak že je to muž?

P. Slabá: Já myslím, že беру lidi jakožto lidi.

L. Hejdánek: To já znám spoustu žen, který nejdřív vidí toho muže. Takže jste výjimka. Je to tak? Anebo je těch výjimek na obou stranách hodně.

P. Slabá: Ale pro tu ženu je to těžší, protože je spíš posuzovaná jenom na základě povrchních znaků.

L. Hejdánek: Ale každej je takhle posuzovanej. Představte si, když někdo má divnou tvář. Tak to nemůže do politiky, nikdo mu nevěří, protože vypadá nedůvěryhodně. Chudák malej. Samozřejmě, ženy jsou obecně hezčí než muži, tím pádem se spíš dá na to, jak vypadaj. To je ale první dojem. Když se ale rozhodují, že si někoho vezmu a mám s ním bejt celý život, a já patřím ke starý gardě, která to považuje za rozhodnutí na celý život, tak to si dám pozor. Teď je hezká, ale za 10 let kdoví co z toho bude. Ale to, jestli je milá, přívětivá, že se na ni mohu spolehnout, když přijde nějaký krach, to poznám až za chvíli. Víte, co to je, když někoho vyhoděj z partaje, z funkce a že se s ním rozvede? Kolik takových případů bylo. Anebo naopak, teď oni šli do funkce a ta žena, která je celou dobu podporovala a šla s nima, když je zavírali, tak teď ji odkopnou a najdou si nějakou mladší. Ale to je oboustranný.

P. Slabá: Tady je to ale vyloženě jasný, že ti muži mají mnohem větší výhodu, protože padesátiletý muž si mnohem snadněji najde mladší partnerku než padesátiletá žena.

L. Hejdánek: To je takovej blbej zvyk. Na celým světě už začíná platit, že mladou ženu si vezme starší, pak se rozvedou, a ta mladší mezitím je starší a najde si mladšího a takových případů je strašná spousta. Já si však myslím, že ti muži jsou strašlivě utlačovaní.

Vokno: Více sami sebou nebo ženama?

L. Hejdánek: Ženama! Víte, muži potřebují oddech od žen, a proto si zakládají třeba pánský kluby. Poněvadž to je jediná z možností, kde jsou chráněni před tím ženským vlivem. Některé ženy drbou, jiné se baví o důležitých věcech, ale při každé příležitosti. Ony nepotřebují na to organizaci. Tohle muži nedovedou, oni si nejdřív musej udělat klub s komorníkem.

Vokno: To ale z historického hlediska neodpovídá celkem pravdě, jsou kultury, které tohle naprosto nepřipouštěly.

L. Hejdánek: Já vidím v těch ženských osvobozovacích tendencích, ideologicky podporovaných, že ze všeho nejdřív tím trpí děti. To je první výsledek. Nejnegativnější stránka týhle ideologie je, že nepočítá s dětma. Já jsem pro ženské hnutí, pokud bude především zdůrazňovat odpovědnost vůči dětem. Ale tak, jak ženské hnutí známe, tak to vlastně znamená osvobodit se od ženství, od mateřství, od povinností matky dbát o děti, vychovávat je atd. To je nejškandálnější, že se muži na to vykašlali, a teď je chtějí ženy napodobovat. Jedno z nejdůležitějších témat pro ženské hnutí by mělo spočívat v otázce: kdo se teď bude starat o děti? Jestliže mají chuť být všechny presidentky, tak teď jde o to přesvědčit muže, aby se starali o děti.

P. Slabá: Ve Skandinávii ale už mají muži rok otcovskou dovolenou. A já si myslím, že by muži z toho měli prospěch, kdyby se mohli výchovy účastnit.

L. Hejdánek: To je prosím jiná. Ale pak tohle musí být problémem ženského hnutí.